

در رابطه

با

ریا

استفتای جمعی از بازاریان محترم قم

از حضرت آیه الله العظمی

نوری همدانی

(دامت برکاته)

و جواب

وسخنی با بانکها

بسم الله الرحمن الرحيم

محضر شریف مرجع بزرگوار تقلید

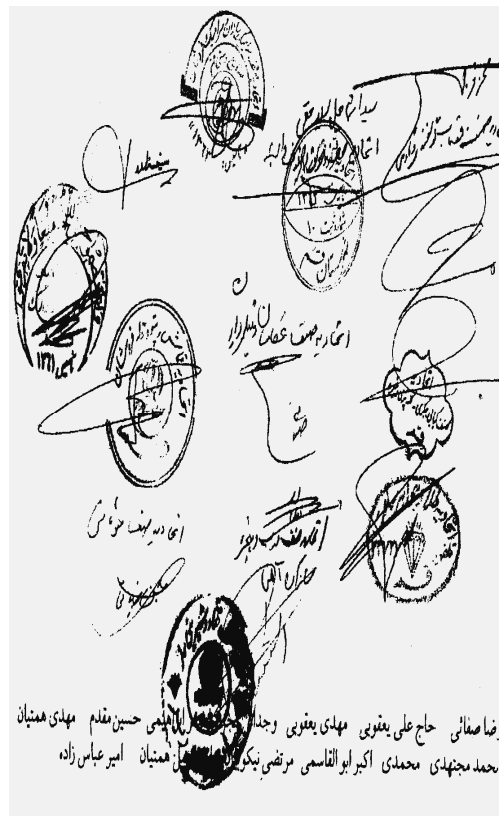
حضرت آیت الله العظمی نوری همدانی (دامت برکاته)

با سلام و تحیت و آرزوی صحت و سلامتی آن وجود شریف، همانطور که مستحضر هستید یکی از پدیده های زشت و ویرانگر و خانمانسوز رایج در جامعه که در تضاد آشکار با احکام دین مبین اسلام و مبانی نظام مقدس اسلامی بوده و اجماع فقهاء عظیم الشان بر حرام محض بودن این فعل تأکید دارند عبارت است از « ربا و ربا خواری » و چنانچه با هدف پیشگیری از ترویج اینگونه فعالیتها، در اطلاع رسانی به موقع و بیان و انتشار دیدگاه های صاحب نظرات دینی بویژه فتاوی ارزشمند مراجع عظام تقلید تعللی صورت گیرد، قدر مسلم عقوبت الهی را در پی خواهد داشت که حاصل آن زیننده جامعه ما نیست و چه بسا اثرات منفی آن دامن گیر دیگر اقشار متدین نیز گردیده و جبران خسارت آن به سهولت میسر نشود .

لذا از محضر مبارک ، استدعا داریم نظر شریف را به تفصیل در مورد فعل حرام « رباوربا خواری » مرقوم فرمائید .

با تشکر و دعای خیر

امضای جمعی از کسبه

مقدمه

مجموعه حاضر پاسخی است تحقیقی و تحلیلی به استفتاء جمعی از کسبه متدین بازار قم که از حضرت آیه الله العظمی نوری همدانی صورت پذیرفته است .

اگر چه مرسوم و متداول در بیان فتوی این است که حاصل پژوهش های انجام شده به صورت موجز بیان گردیده و مبانی و منابع استنباط مورد اشاره قرار نمی گیرد، لیکن در این مورد به لحاظ اهمیت موضوع و مورد ابتلاء بودن آن محقق فرزانه و فقیه درد آشنا حضرت آیه الله العظمی نوری همدانی با حوصله تمام و صرف وقت فراوان به تبیین مبانی و ریشه های مسأله پرداخته و با انجام پژوهشی فراگیر تمام زوایای آن را مورد کنکاشی عمیق و درخور تمجید قرار داده و کلیه فروع مرتبط با موضوع را توضیح و تشریح فرموده اند .

از این رو دریغ آمد که پژوهش انجام شده در قالب یک استفتا و فتوی تنها در اختیار سؤال کنندگان قرار گیرد بلکه تصمیم گرفته شد با چاپ و انتشار آن تعداد بیشتری از آحاد متدین کشور اسلامی به آن دسترسی داشته و از آن بهره گیرند.

امید است مورد توجه و پسند حضرت بقیه الله الاعظم روحی له الفداء واقع گردد .

آمین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ سَيِّمًا بِقِيَّةِ اللَّهِ فِي الْأَرْضِينَ وَاللَّعْنُ عَلَى

أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفًا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ، وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي

أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ، وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ.^(۱)

ای مؤمنین «ربا» مخورید و با تأخیر زمان پرداخت دین، بر سود نیفزائید و از خدا بترسید تا به فلاح و رستگاری برسید. و از آتش و عذابی که برای کافران مهیا شده است بپرهیزید که مبادا شما هم در نتیجه ربا خواری به این آتش بسوزید. حکم خدا و رسول خدا (ص) را اطاعت کنید تا مشمول رحمتِ الهی بشوید.

از این دو آیه قرآن مجید این مطالب استفاده می شود:

- ۱ - ربا خواران از داشتن ایمان کامل محروم هستند.
- ۲ - ربا خواران تقوا و خوف از آتش جهنم ندارند.
- ۳ - ربا خواران در پرتگاه همان آتشی که برای کافران مهیا شده است قرار دارند.
- ۴ - ربا خواران از فلاح و رستگاری نیز محروم می باشند.
- ۵ - جامعه ای که با نظام ربا خواری همدوش و همراه است از اطاعت خداوند و رسول خدا (ص) بدور است.
- ۶ - جامعه ربا خواری از رحمت و لطف خداوند محروم است.

---

۱ - آیه ۱۳۲ - ۱۲۹ سوره آل عمران.

قرآن مجید

دو گناه را زشت تر و سنگین تر از همه گناهان معرفی می کند

در قرآن کریم هیچ یک از گناهان کبیره از قبیل آدم کشی، شراب خواری، زنا و ظلم که باعث غضب خداوند و آتش سوزان جهنم می شوند به اندازه گناه ربا خواری و گناه گرایش به کافران، زشت و بزرگ معرفی نشده است .

قرآن مجید نسبت به این دو گناه بیش از همه گناهان تشدید و تأکید به عمل می آورد و آن ها را بیش از همه گناهان موجب سقوط از مقام والای انسانیت و انحطاط جامعه و گرفتار شدن به غضب و عذاب خدا معرفی می کند .

چرا گرایش به کافران و ربا خواری

بزرگ ترین گناهان است ؟

علت این مطلب این است که هر گناه هر چند فساد و اختلال در زندگی انسان ها به وجود می آورد و موجب عواقب و آثار زیانبار می گردد ولی « گرایش به کفار » و « ربا خواری » فساد و اختلال در همه ابعاد زندگی به طور فراگیر به وجود می آورند و فطرت انسان را که بر اساس ایمان و اعتقاد به معارف الهی و ترحم و عطف بر انسان ها پی ریزی شده است را تغییر می دهند.

گرایش به کافران و دوست داشتن آن ها رفته رفته موجب سلطه پذیری از کافران و مستکبران می شود و روشن است تسلط آن ها بر نظام فرهنگی و سیاسی اقتصادی و اجتماعی و اخلاقی مسلمانان. جامعه اسلامی را از مسیر صحیح و اسلامی خارج می کند و سرنوشت مسلمانان را به دست مستکبران می دهد در نتیجه عزت و استقلال و عظمت و حیثیت آن ها از دست می رود.

ربا نظام اقتصادی جامعه را از مسیر اسلامی و فطری خارج می کند و روابط ظالمانه ای را در جامعه حاکم می سازد و در نتیجه رکود اقتصادی، و فساد و گرانی و بیکاری که ریشه بسیاری از مفاسد است را به وجود می آورد که این مطلب با توفیق خداوند از بحث ما روشن تر خواهد شد.

جریان تاریخ، گواه روشنی

بر منطق قرآن کریم است

چنانکه می‌بینیم، جریان تاریخ و گذشت زمان حکمت منطق قرآن در رابطه با این دو گناه را روشن کرد چه اینکه مدافعه و گرایش به دشمنان اسلام و شیفته شدن به آن‌ها باعث سلطه پذیری مسلمانان گردید و راه سلطه‌گری آن‌ها به کشورهای اسلامی باز شد و در نتیجه مستکبران و دشمنان اسلام به استضعاف فکری و فرهنگی و اقتصادی و سیاسی کشورهای اسلامی پرداختند و مسلمانان در نتیجه خود کم‌بینی و خود باختگی و از دست دادن هویت اسلامی خود، حیثیت و عظمت و وحدت خود را از دست دادند و در چنگال سلطه‌گری آن‌ها به اسارت و بردگی گرفتار شدند.^(۲)

و شیوع ربا، باعث تراکم ثروت و سرمایه در دست یک طبقه و پدید آمدن رکود اقتصادی، فقر و پریشانی و بیکاری و احتیاج در طبقه دیگر گردید.

در نتیجه طبقه‌ای بدون زحمت و فعالیت به ثروت رسیدند و در تجمل و اسراف و کامیابی غوطه‌ور گردیدند و عده‌ای در میان امواج پریشانی و بیکاری و گرانی و محرومیت و فقر غرق شدند سرانجام محیط عاطفه و برادری و خیر خواهی و وحدت اسلامی که منظور اسلام بود به فضای حرص و سودجویی و عداوت و ظلم مبدل گردید.

عبارات قرآن مجید درباره ربا

قرآن کریم در ۷ جا از «ربا» سخن گفته و این بلای خانمانسوز را به عنوان ظلم بر بشریت مورد تقبیح قرار داده است و با عبارت **وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ**.^(۳)

---

۲ - باید توجه داشت که ارتباط با کفّاری که در راه سلطه‌گری بر مسلمانان گام‌برنمی‌دارند بی‌اشکال است و بحث ما در این جا درباره شیفته شدن به آداب کفّار و از دست دادن صلابت در برابر کفّار و سلطه‌پذیری است.

۳ - سوره بقره آیه ۲۷۵.

رباخوارانی که پس از تذکر و موعظه باز هم به رباخواری ادامه می‌دهند را اهل همیشگی آتش جهنم معرفی کرده است.

چه این که می‌دانیم تعبیر **أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ** در ۱۲ جای قرآن درباره کافران به کار گرفته شده است. بنابر این عذاب رباخواران مانند عذاب کافران است و خداوند همان خشمی را که بر کافران دارد بر رباخواران هم دارد.

قرآن کریم در یک مورد با تعبیر **فَأَذِنُوا لِمَنْ بَخَرِبِ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ**^(۴) رباخواران را در حال جنگ با خدا و پیغمبر خدا (ص) قلمداد می‌کند و در موردی رباخواری را شیوه **یهود** که با پشت پا زدن به کتاب آسمانی **تورات** به ربا خواری افتادند - معرفی می‌نماید و بالاخره «ربا» را نقطه مقابل مساعدت و کمک مسلمانان نسبت بهم می‌داند و آن را - چنانکه گفتیم - بزرگ‌ترین گناه به حساب می‌آورد.

این است نتیجه روگردانی

از احکام قرآن

متأسفانه ارتکاب و شیوع این دو گناه جامعه مسلمانان را به وضع اسفباری کشانده است مسلمانانی که روشن‌ترین شاخصه آن‌ها بنا به تعبیر راهگشای قرآنی باید **أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ**^(۵) باشد به جای صلابت و شدت در راه حفظ اصول و ارزش‌های اسلامی، شیفته و فریفته تمدن‌دنیای استکباری شدند و در برابر سلطه گران خاضع گردیدند و حتی با آن‌ها پیمان سازش و اتحاد بستند و تقلید و تبعیت از آن‌ها را تنها راه ترقی و پیشرفت خود دانستند و در نتیجه زیر چتر سلطه‌گری آن‌ها قرار گرفتند.

و از طرفی به جای **رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ** و ایجاد محیط صفا و صمیمیت و وحدت و اتحاد و مهربانی و کمک به یکدیگر، فضای **حرص و سودجوئی و اختلاف و دشمنی** به وجود آوردند تا اینکه در نتیجه، وضع به جایی رسید که نمی‌بایست برسد.

ز احکام قرآن چو سر تا فتند   به جای خوشی ناخوشی یافتند^(۶)

۴ - سوره بقره آیه ۲۷۹.

۵ - سوره الفتح آیه ۲۹.

۶ - بحث ما فعلاً درباره «ربا» است و اما بحث درباره سلطه گران و مفاسد سلطه‌پذیری احتیاج به فرصت دیگری دارد.

یورش نظامی ظالمانه آمریکا و انگلیس به کشور اسلامی عراق

متأسفانه هم اکنون که این سطور بر این قلم جاری می‌گردد آمریکا و انگلیس با حمله به کشور اسلامی عراق به وسیله بمب‌های آتش‌زا و موشک‌های کروز و با بکاربردن مواد ممنوعه و گازهای سمی شهرهای بغداد و نجف و کربلا و بصره و موصل ... را آماج این سلاح‌ها قرار داده و با کشتن افرادی بی دفاع و زنان و کودکان و تخریب خانه‌ها کینه‌هایی که از اسلام در دل دارند را تسکین می‌دهند و اسفبارتر اینکه تعدادی از کشورهای اسلامی مانند قطر و بحرین و کویت و اردن پایگاه‌هایی را در اختیار لشگر آمریکا و انگلیس قرار داده‌اند.

این درد چقدر سنگین و تحمل آن چه اندازه مشکلاست.

اللَّهُمَّ اَنَا نَشْكُو اِلَيْكَ فَقَدْ نَبَّيْنَا وَغَيْبَةَ وَاِنَّا وَكثْرَةَ عَدُوِّنَا.

آخرین آیه قرآنی که نازل گردید

در تفسیر شریف مجمع البیان می‌گوید: پس از اینکه آیات مربوط به «ریا» از جانب خداوند نازل گردید و خداوند با تشدید و تاکید از رباخواری نهی کرد این آیه که آخرین آیه از قرآن است نازل گردید:

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ^(۷)

یعنی از روزی که همه شما انسان‌ها به محضر پروردگار بازگشت می‌کنید و به هر کس مطابق کردار او در دنیا پاداش یا کیفر داده می‌شود و هیچ کس در آن روز مورد ستم قرار نمی‌گیرد، بترسید سپس اضافه می‌کند که رسول خدا (ص) بعد از آن ۲۱ روز در حیات بود^(۸)

۷ - سوره بقره، آیه ۲۸۱.

۸ - مجمع البیان ج ۲، ص ۲۶۶.

ربا در فرهنگ اهل بیت عصمت :

در روایات اسلامی که از اهل بیت عصمت و طهارت: صادر شده است نیز «ربا» یکی از زشت‌ترین و بزرگ‌ترین گناهان معرفی شده است.

و آن در ۵ روایت یکی از گناهان کبیره و در ۳ روایت اکبر الکبائر یعنی بزرگ‌ترین گناه کبیره و در یک روایت به عنوان اعظم الکبائر یعنی عظیم‌ترین گناهان کبیره محسوب شده است^(۹).

حضرت رضا (ع) فرمودند: «ربا» از گناهان کبیره است و خداوند درباره آن وعده آتش جهنم - که از آن به خدا پناه می‌بریم - داده است و ربا در کلام همه پیغمبران خدا: و در همه کتاب‌های آسمانی حرام شده است^(۱۰).

گناه ربا از ۷۰ بار زنا

با محرم خود در خانه خدا بزرگ‌تر است

این تعبیر، تعبیر تکان دهنده عجیبی است ما درباره هیچ گناهی در کلام پیغمبر خدا و اهل بیتش: چنین تعبیری نمی‌بینیم و نیز برای مجسم کردن بزرگی یک گناه تعبیری رساتر از این تصور نمی‌کنیم. این عبارت که گناه یک درهم پول ربا از هفتاد مرتبه زنا با محرم خود در خانه خدا بزرگ‌تر و شدیدتر است عبارتی است که هم در روایات مسلم شیعه و اهل تسنن آمده است و از طریق ما شیعیان از حضرت رسول اکرم (ص) و حضرت باقر و حضرت صادق (ع) نقل شده است^(۱۱).

باید دانست که منظور در این روایات که بر پایه مقایسه میان گناه زنا و گناه رباخواری آمده است این نیست که «گناه زنا بزرگی نباشد» زنا نیز - چنانکه توضیح داده می‌شود - از گناهان کبیره است، بلکه مقصود بیان عظمت و زشتی بسیار بالای گناه ربا است

چون کبیره بودن گناه زنا از جهت فرهنگ قرآن مجید و گفتار اهل بیت عصمت علیهم السلام بسیار روشن است .

حضرت امیر مؤمنان (ع) فرمودند:

۹ - از بحار الانوار علامه مجلسی گرفته شده است.

۱۰ - جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۲۹.

۱۱ - بحار الانوار ج ۷۷ ص ۵۸، ج ۱۰۳ ص ۱۱۷ و ص ۱۱۹ و جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۲۵.

عاقبت و اثر «زنا» شش چیز است که سه تا از آن‌ها دردنیای و سه تا در آخرت گریبانگیر انسان می‌شود.

در دنیا:

۱ - آبروی انسان را از چهره او می‌برد.

۲ - روزی را قطع می‌کند.

۳ - با سرعت، موجب فنا و تباهی انسان می‌شود.

و در عالم آخرت موجب:

۱ - غضب خداوند قهار.

۲ - رسیدگی سخت به حساب در روز قیامت .

۳ - آتش جهنم می‌شود.^(۱۲)

شرافت و عزت در کسب و تجارت است

باید توجه کنیم که یکی از اصول و فرهنگ اسلام تشویق و ترغیب به تجارت و کسب و کار است. اولیای بزرگ اسلام برای اینکه مسلمانان دارای اقتصادی مستقل و عزت بخش باشند و هیچ وقت دست‌احتیاج به سوی بیگانگان دراز نکنند در هر فرصتی آن‌ها رابه جدیت و کار و کوشش در امر زراعت، صنعت و تجارت ترغیب می‌کردند.

حضرت امیر مؤمنان (ع) می‌فرمود: **الْمَيْئَةُ لَا الدِّيَّةَ، التَّقْلُّ وَلَا التَّوَسُّلُ**.^(۱۳)

یعنی: مرگ آری اما ذلت نه، به کم ساختن آری ولی وابستگی و توسل به بیگانگان نه.

و در این میان تاکید بیشتر بر این بود که همیشه کسب و کار از راه حلال را مد نظر داشته باشند و هرگز اقدام برای تحصیل مال از راه حرام نکنند.

حضرت امیر مؤمنان (ع) در حدیثی که نشانه‌های مؤمن را بیان می‌کردند فرمودند: **الْمُؤْمِنُ مَنْ طَابَ مَكْسَبُهُ**.^(۱۴)

۱۲ - بحار الانوار ج ۳۴ ص ۳۳۱.

۱۳ - نهج البلاغه کلمات قصار ۳۹۶.

یعنی نخستین علامت مؤمن آن است که دارای کسب حلال و پاکیزه باشد .

حضرت صادق (ع) می فرمود: کسی که دوست می دارد دعای او به اجابت برسد باید کسب خود را حلال قرار بدهد.^(۱۵)

و اهل بیت علیهم السلام در میان تعلیمات مربوط به کسب و کار توجه خاصی به بازار داشتند و رونق کار بازار و بازاریان براساس صداقت و امانت و تقوا را عزت مسلمانان معرفی می کردند.

حضرت کاظم (ع) به «مصادف» که یکی از بازاریان بود برای تشویق به کار بازار این عبارت را بیان کرد **أَعْدُ إِلَى عَزَّتِكُ**^(۱۶) یعنی صبح زودتر به سوی عزت خود حرکت کن یعنی به طرف بازار که عزت و کرامت تو در گرو چرخش صحیح بازار است گام بردار و بشتاب.

تجارت باعث افزایش برکت و عقل

حضرت رسول اکرم (ص) فرمودند: **برکت در ده قسمت از کار است و نه قسمت آن در کار تجارت است**^(۱۷).

حضرت امیر مؤمنان ۷ فرمود: تجارت کنید تا خداوند به وضع اقتصادی شما برکت عنایت کند چه اینکه از پیغمبر خدا (ص) شنیدم که فرمودند: روزی ده قسمت است و نه قسمت آن در تجارت است.^(۱۸)
حضرت صادق ۷ فرمود: **التجارة تزيد في العقل**^(۱۹) یعنی تجارت فرهنگ انسان را افزایش می دهد و عقل انسان را زیادتر می کند.

مسائل شرعی تجارت را یاد بگیرید تا در «ربا» نیفتید

۱۴ - بحار الانوار ج ۶۷ ص ۲۹۳.

۱۵ - بحار الانوار ج ۹۳ ص ۳۷۳.

۱۶ - وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴.

۱۷ - و ۱۶ - وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۳.

۱۹ - وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴.

در میان احادیث مربوط به کسب و تجارت تاکید فراوانی شده است که بازاریان محترم مسائل شرعی کسب و تجارت را یاد بگیرند تا در حرام نیفتند. حضرت امیر مؤمنان (ع) می فرمودند: کسی که پیش از یاد گرفتن مسائل شرعی کسب و تجارت، به کسب و تجارت مشغول شود در «ورطه رباخواری» خواهد افتاد.^(۲۰)

و نیز می فرمود: ای مردم نخست مسائل شرعی خود را فرا بگیرید و از آن پس به کار تجارت بپردازید قسم به خدا را در این امت اسلامی از حرکت کردن مورچه روی سنگ صاف، پنهان تر است.^(۲۱)

بدترین و ناپاک ترین کسب ها رباخواری است

بر این اساس که تحصیل مال از راه های حرام دارای ضررهای فردی، اجتماعی، بدنی، روحی و فرهنگی است اسلام تاکید دارد که مسلمانان جداً از آنها اجتناب کنند و در میان کسب های حرام تاکید و تشدید که نسبت به «ربا» به عمل آمده است درباره هیچ یک از آنها به عمل نیامده است:

حضرت رسول اکرم (ص) فرمودند: **شَرُّ الْمَكَاسِبِ كَسْبُ الرَّبَا**^(۲۲).

یعنی بدترین کسب ها کسب هائی است که با ربا ارتباط پیدا می کند.

و نیز فرمودند: **أَخْبَثُ الْمَكَاسِبِ كَسْبُ الرَّبَا**^(۲۳).

یعنی پلیدترین و ناپاک ترین کسب ها رباخواری است.

و نیز می فرمودند: ترسناک ترین چیزی که از آن بر امت خود می ترسم کسب های حرام و رباخواری است.^(۲۴)

و نیز فرمودند: هر کس ربا بخورد خداوند شکم او را از آتش جهنم به همان اندازه ای که ربا خورده است پرمی کند و تا به اندازه یک قیراط (که مقدار بسیار کم و کوچک است) از مال ربا در نزد او باشد خداوند هیچ عمل نیکی را از او نمی پذیرد و خداوند فرشتگان خدا همیشه او را لعنت می کنند.^(۲۵)

هر نوع کمک

۲۰ - بحار الانوار ج ۱۰۳ ص ۱۱۸.

۲۱ - بحار الانوار ج ۱۰۳ ص ۱۱۷.

۲۲ - بحار الانوار ج ۷۷ ص ۱۱۵.

۲۳ - جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۲۹.

۲۴ - بحار الانوار ج ۷۳ ص ۱۵۸.

۲۵ - جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۲۶.

به رباخواری از گناهان کبیره است

گناه ربا به اندازه‌ای بزرگ است که هر نوع کمک به رباخواری از گناهان کبیره است و گناه کمک کردن نیز معادل گناه رباخواری است. حضرت امیر مؤمنان (ع) در این رابطه فرمودند: که پیغمبر خدا (ع) ربا گیرنده و ربا دهنده و نویسنده سَنَدِ رِبا و دو شاهد آن را لعنت کرده است و همه این‌ها در گناه یکسانند.^(۲۶)

تاکید بر ترک ربا در تمام

عهدنامه‌های حضرت پیغمبر (ص)

حضرت پیغمبر اکرم (ص) در تمام عهدنامه‌ها و صلح‌نامه‌ها که با اشخاص حقیقی یا حقوقی منعقد می‌کرد گناه‌خامان‌سوز رباخواری را تذکر می‌داد و ترک ربا را جزء اصول آن عهدنامه قرار می‌داد. برای نمونه در عهدنامه‌ای که میان آن حضرت و یهود و نصارا نوشته شد از جمله شرط‌ها این بود که: **أَنْ لَا يَأْكُلُوا الرِّبَا فَقَدْ بَرَّتْ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ مِنْهُ.** یعنی یهود و نصارا که در پناه دولت اسلامی زندگی می‌کنند نیز نباید ربا بخورند و جامعه اسلامی را به رباآلوده کنند و هر کس مرتکب رباخواری شود از پیمان خدا و رسول خدا (ص) خارج است و حضرت امیر (ع) نیز همین امر را عملی می‌کرد.^(۲۷)

حضرت پیغمبر (ص): به یهودی

و رباخوار سلام نکنید

۲۶ - وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۹ و صحیح مسلم و مسند احمد و سنن ابی‌داود و ترمذی .

۲۷ - جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۹۸.

می‌دانیم یکی از فرائض مهم اسلامی امر به معروف و نهی از منکر است و بر این اساس هر مسلمانی وظیفه دارد که به اندازه قدرت و امکانات خود دیگران را به کارهای نیک‌ارشاد و وادار کند و از انجام کارهای ناپسند جلوگیری به عمل بیاورد که حضرت پیغمبر اکرم (ص) فرمودند:

امت من تا هنگامی که یکدیگر را امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و نیز همدیگر را در انجام کارهای خیر کمک و مساعدت می‌نمایند در سایه خیر و خوبی زندگی خواهند کرد ولی وقتی که این فریضه اسلامی را ترک کنند، برکت از زندگی آنها سلب می‌شود و بدان آنها بر خوبانشان مسلط می‌گردند و در آسمان و زمین برای خود یار و یآوری پیدا نمی‌کنند.^(۲۸)

و نیز می‌دانیم در امر به معروف و نهی از منکر لازم است مراتب و درجات رعایت شود و یک مرتبه از آن بعد از اینکه گفتار ملایم نتیجه‌ای نداد این است که با کسانی که مرتکب گناه می‌شوند با چهره درهم کشیده و با بی‌اعتنائی برخورد کنیم تا شاید این نوع برخورد آنها را متنبه کند و از راه گناه به سوی راه صحیح زندگی برگرداند و بر این پایه است گفتار حکیمانه پیغمبر بزرگ اسلام (ص) که رباخوار را در ردیف یهود قرار دادند و فرمودند: به یهودی^(۲۹) و رباخوار سلام نکتید^(۳۰).

حضرت پیغمبر (ص): رباخواری سقوط

و هلاکت جامعه را فراهم می‌کند

باید توجه داشت که بر اساس آیات قرآنی و روایات اهل بیت عصمت علیهم السلام اعمال انسان‌ها - چه خوب و چه بد - دو نوع عکس العمل دارد:

۱ - عکس العمل دنیوی.

۲ - عکس العمل آخروی.

یعنی اعمال و روایات خوب مانند انجام عبادتها، صداقت، امانت، عدالت، تقوی، وحدت و اتحاد و پاکی انفاق و کمک به مردم و جهاد در راه خدا در همین دنیا موجب عزت و عظمت فراوانی نعمت‌ها و سلامت بدن و طول عمر و ارزانی نرخ‌ها و پدید آمدن رفاه زندگی می‌شود و در عالم آخرت موجب رسیدن نعمت‌های الهی و سعادت و ثواب آخروی می‌گردد. بعکس اعمال بد و ملکات ناپسند مانند ظلم، حق‌شکنی، ترک امر به معروف و نهی از منکر، دروغ، خیانت، رشوه و نفاق در این عالم باعث سختی زندگی،

سلب برکت، گرانی نرخ‌ها، کوتاهی عمرها شیوع بیماری‌ها و انواع گرفتاری‌ها و در جهان آخرت موجب عذاب الهی می‌شود.

۲۸ - وسائل الشیعه ج ۱۱ ص ۳۹۸.

۲۹ - منظور از یهود یهودیانی است که با مسلمانان راه عناد پیش می‌گیرند.

۳۰ - ب

حار الانوار ج ۷۶ ص ۹.

بر این اساس است که حضرت رسول اکرم (ص) «رباخواری» را باعث هلاکت جامعه معرفی می کند و می فرماید: اِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ هَلَاكًا ظَهَرَ فِيهِمُ الرَّبَا يَعْنِي هِنْكَامِي كَمَا خَدَّوْنَدُ فِي نَتِيْجَةِ اَعْمَالِ بَدِّ مَرْدَمِ اِرَادَهٗ مِي كَنْدُ دَرِ اَيْنِ دُنْيَا اَنِّهَا رَا مُورِدِ مَكَا فَا تَ قَرَارِ بَدِّهٗ «رَبَا» بِهٗ عِنْوَانِ يَكِّ بَلَا دَرِ مِيَا نِ اَنِّهَا پَدِيْدِ مِي اَوْرِدِ وَ بِهٗ اَيْنِ وَ سِيْلَهٗ سَقُوْطِ وَ هَلَاكَتِ جَامِعَهٗ اَنِّهَا رَا فَرَا هَمِّ مِي كَنْدُ^(۳۱).

حرام و پلید بودن ربا در جامعه اسلامی مسلم و رباخوار منفور است. که این قسمت از اشعار سعدی در بوستان وی بیانگر آن است:

رباخواری از نردبانی فتاد
شنیدم که هم در نَفَسِ جان بداد
پسر چند روزی گرسِتن گرفت
دگر با حریفان نشستن گرفت
بخواب اندرش دید و پرسید حال
که چون رستی از حشر و نشر و سؤال
بگفت ای پسر قصه بر من مخوان
بدوزخ در افتادم از نردبان
بنزدیک من شبرو راهزن
به از فاسق پارسا پیرهن^(۳۲)

فلسفه حرمت ربا

۳۱ - وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۷ و مجمع البیان ج ۱ ص ۳۹۰.

۳۲ - منظور از فاسق پارسا پیرهن، رباخواری است که قیافه حق به جانب به خود می گیرد.

باید توجه داشته باشیم که احکام شرع اسلام بر اساس تامین مصالح فرد و جامعه تشریح شده است به این معنا که خداوند حکیم همه کارهای خود را بر اساس حکمت و مصلحت انجام می‌دهد و در این رابطه احکام و قوانینی که از جانب آن ذات مقدس برای بندگانش فرستاده شده است همه و همه بر اساس حکمت و مصلحت است و هیچ یک از آن‌ها بدون فلسفه و حکمت نیست.

روی این اصل هر عملی را که اسلام واجب کرده است در انجام آن مصلحتی وجود دارد و لازم است برای تامین مصالح مورد نظر شارع واجبات را به انجام برسانیم و هر عملی را که حرام کرده است بر این پایه است که دارای ضرر و مفسده است و لازم است برای احتراز از مفسدات و مضرات، محرّماتِ الهی را ترک کنیم.

مضرات و مفسدات «ربا» نیز بطوریکه از آیات قرآن مجید و احادیث اهل بیت عصمت علیهم السلام استفاده می‌شود زیاد است که ما به ذکر برخی از آن‌ها در این جا مبادرت می‌کنیم.

«رباخواری» ظلم است

ظلم ستیزی و عدالت خواهی از اصول اساسی و خدشه ناپذیر اسلام و جزء رسالت پیغمبران خدا است و برقراری عدل مهم‌ترین هدف اقتصادی اسلام است. و چون «رباخواری» با این اصل در تضاد است اسلام آن را حرام کرده است. معامله‌ای که در برگیرنده «ربا» است استثمار انسان و تضییع حقوق است.

آیات ۲۷۳ تا ۲۸۰ در سوره بقره با تشویق به انفاق و کمک به محرومان جامعه آغاز می‌شود و ثواب و فضیلت این کار مورد تذکر قرار می‌گیرد پس از آن حرام بودن «ربا» مورد تأکید است و بعد از آن خصوصیات روحی «رباخواران» و ذکر آثار «ربا» در مقایسه با انفاق و صدقات ذکر می‌شود و خداوند افراد مؤمن را با تأکید شدید از ربا خواری بر حذر می‌دارد و به آن‌ها از عواقب رباخواری که اعلان مبارزه با خدا و پیغمبر است خبر می‌دهد و در نهایت علت حرام بودن ربا را که ظلم و استثمار است با این عبارت بیان می‌کند: **وَإِنْ تُبْتِئُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ**

یعنی: اگر از این عمل زشت «رباخواری» دست بردارید و توبه کنید اصل مال شما متعلق به شما است - و آنرا فقط پس بگیرد - که در این صورت نه به واسطه گرفتن اضافه «ربا» ظلم کرده‌اید و نه به خاطر گرفتن اصل مالتان مورد ستم واقع شده‌اید یعنی گرفتن اصل مال بدون زیادی فقط حق شما است. بنابر این، این آیه از قرآن صراحت دارد که گرفتن ربا ظلم است و در روایتی از حضرت رضا (ع) نیز علت حرمت ربا ظالمانه بودن آن ذکر شده است که فرمودند: **لِمَا فِي ذَلِكَ مِنَ الْفَسَادِ وَالظُّلْمِ وَقَنَاءِ الْأَمْوَالِ** (۳۳).

یعنی علت حرام بودن ربا این است که اموال را به راه فساد و تباهی می‌کشاند و رباخواری ظلم است و موجب فناء اموال می‌گردد.

۱- چرا رباخواری ظلم است؟

در دین اسلام منشا مالکیت یکی از این سه چیز است و جریان اقتصادی معمولاً با این وسائل صورت می‌گیرد.

۱- کار

«کار» ساده و یا توأم با صنعت که محصول آن از آن کارگر است.

۲- سرمایه و کار که هر دو در جریان اقتصادی مؤثر باشند و هر دو از آن یک نفر باشد در این مورد هم، محصول از آن صاحب کار و سرمایه است.

۳- کار از یک فرد و سرمایه از فرد دیگر که به عنوان مضاربه و یا مزارعه و یا مساقات و یا یکی دیگر از عقود مشروع در جریان اقتصادی تاثیر دارند و محصول آن از آن طرفین بر اساس قرار دادشان می‌باشد مشروعیت این موارد در اسلام ثابت و مورد پذیرش است.

ولی در باب ربا کار فقط از طرف بدهکار صورت می‌گیرد و پولی که رباخوار به گیرنده ربا داده است نوعاً در ذمه اوست و در جریان اقتصادی نیست و بدهکار کار می‌کند و محصول کار او را یا همگی و یا قسمتی از آن را رباخوار از او می‌گیرد و این خود یک نوع ظلم است به علاوه این مسأله از جنبه اخلاقی نیز مهم است چه اینکه «ربا» در آمدی است که بدون زحمت به دست رباخوار می‌رسد و تحصیل درآمد دیگران بدون انجام کار مفید از نظر اخلاقی مذموم و ناپسند است چه اینکه روح تنبلی و تن آسانی را در جامعه ترویج می‌کند.

با توجه به این مثال ظلم

رباخواری روشن می‌شود

زید یک میلیون تومان به بکر قرض داد که هر ماه پنج در صد یعنی ۵۰ هزار تومان به عنوان ربح بگیرد

بهره یک ساله آن ۶۰۰۰،۰۰۰ (ششصد هزار تومان) می شود ولی زید رباخوار - چنانکه عادت رباخواران حرفه‌ای است و ظلم فاحش رباخواری با این مثال روشن می شود - پول خود را راکد نمی گذارد همان پنجاه هزار تومان را که هر ماه از بکر می گیرد به عنوان «ربا» به دیگری باسود پنج در صد قرض می دهد و همان ربح هر ماهه این ربح را نیز به اشخاص به عنوان ربا می دهد و با این حساب یک میلیون پول در یک سال می شود ۱،۸۰۰،۰۰۰ (یک میلیون و هشتصد هزار تومان) و با این حساب یک میلیون تومان در ۱۲ سال به رقمی بالاتر از میلیارد تومان می رسد.

و این رباخواری همان است که قرآن کریم می فرماید: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ، وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ، وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ** (۳۴)

ای مسلمانان ربا نخورید تا در نتیجه سودهای متراکم را بر سرمایه بیفزائید تقوی داشته باشید تا به رستگاری برسید و از آتشی که برای کافران فراهم شده است بترسید خدا و پیغمبر خدا را اطاعت کنید رباخواری را کنار بگذارید تا مشمول رحمت خداوند بشوید.

۲ - «ربا» باعث تباهی و فساد اموال است

«فساد» یعنی به هم زدن نظم و نظام و همانطور که به هم زدن نظام خلقت «فساد» نامیده می شود که خداوند می فرماید: **لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا** (۳۵) یعنی اگر در آسمان و زمین غیر از خداوند یکتا خداوند دیگری وجود می داشت نظام خلقت بهم می خورد و برقرار نمی ماند قوانین الهی نیز در زمینه اقتصاد دارای نظام مخصوصی است در فرهنگ اسلام در روایاتی که مبین علت حرام بودن «ربا» در اسلام است یکی از علت های حرمت ربا را باعث فساد بودن آن ذکر کرده است. حضرت امام رضا (ع) در پاسخ نامه ای که محمد بن سنان به آن حضرت تقدیم داشته بود مرقوم فرمودند: خداوند متعال به این علت از «ربا» نهی کرد که باعث تباهی و فساد اموال است از آن پس اضافه کردند اگر یک درهم را به دو درهم بخرد بهای یک درهم، یک درهم است و بهای درهم دیگر باطل است بنابراین این خداوند متعال «ربا» را بر بندگان خود حرام گردانید زیرا باعث نابودی و فساد اموال است (۳۶)

۳۴ - آیه ۱۳۰ - ۱۳۲ آل عمران

۳۵ - آیه ۲۲ انبیاء

۳۶ - وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۵.

جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۳۲.

بحار الانوار ج ۶ ص ۹۹.

۳- «ربا» باعث رکود اقتصادی است

رکود اقتصادی به وضعیتی گفته می‌شود که فعالیت‌های اقتصادی به شدت کاهش می‌یابد و عدّه قابل توجهی از نیروی کار جامعه بیکار می‌شوند تولید تنزل پیدامی‌کند سرمایه گذاری متوقف می‌شود معاملات و مبادلات کم می‌شود و قدرت خرید مردم در سطح قابل توجهی کاهش می‌یابد و بالاخره عدم تمایل به سرمایه گذاری‌های تولیدی که یکی از عوامل مهم ایجاد رکود اقتصادی است به وجود می‌آید.

در روایاتی که از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام درباره علت حرمت ربا صادر شده است یکی از علل حرام بودن «ربا» را کاهش فعالیت‌های تجاری و ایجاد رکود اقتصادی معرفی کرده‌اند ملاحظه بکنید:

حضرت رضا (ع) می‌فرماید: **أَنَّما نَهَى اللهُ عَزَّوَجَلَّ عَنْهُ لِمَا فِيهِ مِنْ قَسَادِ الْأَمْوَالِ وَرَغْبَةِ النَّاسِ فِي الرَّيْحِ** (۳۷) خداوند از این جهت ربا را حرام کرد که رباخواری موجب فساد اموال و جریان آن در راه سودجویی می‌شود به جای اینکه مردم پولهای خود را در راه تولید و صنعت و کشاورزی و امثال این‌ها بکار بیندازند که در نتیجه فعالیت‌های اقتصادی افزایش پیدا کند و نیروی کار و اشتغال در جامعه بیکار نماند صاحبان پول از راه رباخواری - که بی زحمت است - به دنبال ربح می‌روند و پولهای خود را در راه بهره بی زحمت بکار می‌اندازند.

هشام بن حکم که یکی از خواص اصحاب حضرت صادق و حضرت کاظم (ع) می‌باشد از حضرت صادق (ع) درباره علت حرمت ربا پرسید

حضرت صادق (ع) فرمودند: **كُلُّ مَا كَانَ الرَّبَا حَلَالًا لَمْ يَكُنْ كَالنَّاسِ فِي التِّجَارَاتِ وَمَا يَخْتَانُونَ أَلْيَهُ، فَحَرَّمَ اللهُ الرَّبَا لِتَنْفِرِ النَّاسِ عَنِ الْحَرَامِ أَلَى التِّجَارَاتِ وَالْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ** (۳۸)

خداوند به این علت ربا را حرام کرد که مردم به کارهای تجاری و مفیدی روی بیاورند و اگر ربا حلال می‌شد مردم فعالیت‌های مفید و اقتصادی را ترک می‌کردند.

در این حدیث چنانکه ملاحظه می‌فرمایید - کلمه «وَمَا يَخْتَانُونَ أَلْيَهُ» کلمه بسیار پر معنایی است و منظور این است که خداوند ربا را از این جهت حرام کرد که مردم پولهای خود را در راه صنعت و افزایش فن‌آوریهای علمی و کشاورزی و تجهیزات و وسائل کشاورزی صنعتی و تولید و وسائل تولید و تجهیز مراکز علمی و تجارت کشاورزی و گسترش داد و ستدهای تجاری و دادن سرمایه به کسی که قدرت کار کردن دارد ولی سرمایه ندارد بعنوان مضاربه که همه اینها مورد نیاز جامعه است به کار بیندازند و شیوع رباخوار به همه این امور زیان میرساند چون ربا خواری بدون اینکه فعالیت اقتصادی مفیدی انجام بدهد از در آمد بالائی برخوردار میشود و در مقابل تعداد زیادی از افراد بیکار میمانند و فقر و پریشانی افزایش پیدا میکند و وضع اقتصادی بدهکاران هر روز بدتر میشود و تلاشهای شبانه‌روزی آنها صرف پر کردن کیسه رباخواران

۳۷- بحار الانوار ج ۶ ص ۹۹ و ۱۰۰.

جامع الاحادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۳۲

۳۸- وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۴ سند حدیث نیز صحیح است.

می‌گردد این همان رکود اقتصادی است که پیشوایان معصوم دین ما سلام‌الله علیهم آنرا از آثار رباخواری و علت تحریم ربا میدانند.

۴- ربا خواری روح همدردی و خیرخواهی و کمک را از جامعه سلب می‌کند.

خداوند متعال که خالق و مالک جهان و جهانیان است انسانها را بعنوان خلیفه خود در روی زمین، آفرید - و آنان راهدایت نمود که در عرصه اقتصادی از مواد این عالم بطور صحیح استفاده کنند و جامعه‌ای بوجود بیاورند که در آن، روح همکاری، خیرخواهی محبت و وحدت و کمک بهم، حاکم و از اسراف و ظلم و خیانت و نفاق برکنار باشد اما در جامعه‌ای که نظام رباخواری حاکم است، روح همکاری همدردی خیرخواهی کمک بهم و مساعدت وجود ندارد.

به عبارت دیگر، این مطلب را همگی میدانیم که دین حیاتبخش اسلام به روابط اجتماعی سالم و تراحم و تعاطف و همدلی و همیاری و تامین نیاز نیازمندان و دستگیری از محتاجان و راه اندازی کار کسانی که در زندگی مشکلاتی دارند اهمیت فراوانی داده و در این راستا است که برای قرض ثواب زیادی قرار داده است. باین مطلب نیز باید توجه کنیم که براساس روایات بسیاری، اهل بیت عصمت و طهارت: می‌گویند علت حرام بودن ربا این است که ربامانع این قبیل کارها است و «ربا» روح همکاری و همدردی و خیرخواهی را از بین میبرد و بر روح رباخواران جز حرص و سودجوئی و ظلم چیز دیگری حکومت نمی‌کند.

۵- ربا خواران دسترنج ضعیفان را می‌کند و آتش فقر و بیکاری را می‌افروزند

تردید نیست در جامعه‌ای که رباخواری شایع است افرادی و یا ملت‌ها و حکومت‌هایی قدرتهای اقتصادی و ثروتها و سرمایه‌ها را در قبضه قدرت خود قرار میدهند و بانجام معاملات ربوی دسترنجهای طبقات ضعیف جامعه را می‌مکند و ضعیفان جامعه روز بروز در آتش قرض و فقر و بیکاری و محرومیت و گرانی نرخها میسوزند و کمرشان زیر بار سنگین زندگی شکسته میشود و در مسلخ سرمایه داران استثمار دگر قربانی میشوند و رباخواران حرفه‌ای روز بروز قدرتمندتر و ثروتمندتر میگردند.

و لذا بیشتر روایاتی که از اهل بیت عصمت علیهمالسلام در رابطه با علت حرام بودن ربا صادر گردیده است تکیه بر این مطلب دارد که خداوند به این علت ربا را حرام کرده است که مردم اموال خود را در راههایی بکار بیندازند که تعاطف، همیاری، همدردی، تأمین نیاز نیازمندان و دستگیری از محتاجان و گشوده شدن گره از مشکلات زندگی مردم عملی بشود و تحقق پیدا کند.

در این رابطه برای نمونه به این روایات توجه کنید:

۱ - مردی به نام سماعه که از راویان معروف روایات و از اصحاب حضرت صادق (ع) است از حضرتش سؤال می کند که:

عَلَّتْ چيست که خداوند در چند آیه از قرآن با تاکید و تشدید «ربا» را ذکر کرده و حرام گردانیده است.

حضرت صادق (ع) در پاسخ فرمودند: خداوند به این جهت «ربا» را حرام کرده است که مردم به کارهای خیرخواهانه اقدام کنند و پولهای خود را در کارهای نیک بکار بیندازند.^(۳۹)

۲ - هشام ابن حکم که از برگزیدگان و پرورش یافتگان مکتب امام صادق ۷ است از آنحضرت درباره علت حرام بودن «ربا» سؤال کرد حضرتش در جواب فرمودند: لَوْ كَانَ الرَّبَا حَلَالًا لَتَرَكَّ النَّاسُ التِّجَارَاتِ وَمَا يَخْتَا جُونَ آئِيهِ^(۴۰)

یعنی اگر ربا حلال بود مردم تجارت را ترک می کردند بعلاوه پولهای خود را در راه تأمین جامعه بکار نمی گرفتند.

در این روایت - چنانکه ملاحظه می کنید - علاوه بر موضوع تجارت احتیاجات جامعه نیز ذکر شده است که دارای معنای بسیار وسیعی است و منظور این است که خداوند از این جهت ربا را حرام گردانیده است تا مردم پولهای خود را در راه توسعه کشاورزی و آماده کردن زمینها برای بهره برداری و تأسیس مراکز تولید و ایجاد مراکز علمی و تهیه ابزار و آلات صنعتی و توسعه صنایع و ایجاد وسائل کار و اشتغال و امثال اینها - که روز بروز در حال گسترش است - بکار بیندازند یعنی خداوند متعال ربا را حرام کرد تا مردم از حرام بسوی حلال روی بیاورند.

۳ - محمد بن سنان نامه ای به محضر مبارک امام رضا (ع) نوشت و علت حرام بودن «ربا» را استفسار کرد حضرتش در پاسخ مرقوم فرمودند: خداوند از این جهت از «ربا» نهی کرد که آن مایه تباهی و فساد اموال است زیرا انسان اگر یک درهم را به دو درهم بخرد، بهای یک درهم یک درهم است و آن یک درهم اضافی را ربا خوار بعنوان باطل و ناحق از ربا دهنده می گیرد پس خداوند بزرگ باین جهت ربا را حرام کرد که آن باعث فساد و نابودی و فتنای اموال و ظلم است.^(۴۱)

۳۹- وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۳ و جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۳۳

۴۰- وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۴ سند حدیث نیز صحیح است.

۴۱- وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۵ و جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۳۲ و بحارالانوار ج ۶ ص ۹۹

بنظر میرسد که مقصود امام رضا (ع) در این حدیث این است که خداوند خواسته است که پول‌ها و سرمایه‌ها در راه‌احتیاجات زندگی انسانها از قبیل رونق بخشیدن به کشاورزی و صنعت و ایجاد کار و اشتغال و افزایش تولیدبکار بیفتد و روشن است ربا و رباخواری در خلاف این جهت است مثلاً در مضاربه و مزارعه و مساقات که از معاملات مشروع اسلام است سرمایه از یک طرف و کار از طرف دیگر در جریان اقتصادی قرار می‌گیرد و منافعی که بدست می‌آید میان صاحب سرمایه و صاحب کار تقسیم می‌شود و در این قبیل موارد احترام نیروی انسانی و کار و کارگر از این جهت رعایت شده است که اگر ضرری بوجود بیاید این ضرر متوجه سرمایه می‌شود و به کارگر ضرری وارد نمی‌شود ولی در رباخواری سرمایه رباخوار در ذمه کارگر - ربا دهنده همچنان محفوظ است و ضرری بآن وارد نمی‌شود و کارگر باید کار بکند و زحمت بکشد تا سودی را که قرار شده است به سرمایه دار بپردازد و این ظالمانه‌ترین شکل سرمایه و کاراست و لذا اسلام آن را با شدت حرام کرده است.

۴- مضمون چند روایت که از حضرت باقر و حضرت صادق علیهما السلام نقل شده و سند آنها نیز صحیح است این است که خداوند از این جهت ربا را حرام کرد تا مردم پولهای خود را در راه انجام «معروف» خرج کنند.^(۴۲)

در اینجا برای روشن شدن معنای این دسته از روایات باید توجه کنیم که کلمه «معروف» دارای معنای بسیار وسیعی است زیرا همین عبارت است که در باب امر به معروف و نهی از منکر و غیر آن به کار برده شده است.

بنابر این به نظر میرسد که اساساً «معروف» که در برابر منکر قرار می‌گیرد عبارت است از هر کاری که در موضوع خود - چه موضوع فرهنگی باشد یا سیاسی، اخلاقی باشد یا اقتصادی - پسندیده و مستحسن است و منظور از این عبارت در روایاتی که از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام در ارتباط با امور مالی صادر شده است موضوعاتی است که صرف مال در آن، جنبه خدمت داشته و بِنفع اجتماع باشد و لذا در روایات بسیاری از «اهل معروف» یعنی کسانی که بوسیله مال خود به فرد یا جامعه خدمت می‌کنند تمجید بعمل آمده است.

بر این اساس مقصود در روایاتی که می‌گوید خداوند از این جهت ربا را حرام گردانیده است که مردم پولهای خود را در راه «معروف» خرج کنند این است که مردم بجای استفاده از پول خود در راه «ربا» که امری منکر و ناپسند است، از پولهای خود در راه دادن سرمایه به افرادی که قدرت کار کردن و مهارت در کار دارند بعنوان مضاربه و یا مزارعه و یا مساقات یا عقود مشروعه دیگر بهره برداری کنند و یا در راه تأسیس کارخانه‌ها و توسعه کشاورزی و وسعت دادن به صنایع و کارهای اقتصادی دیگری که روز بروز در جامعه بوجود می‌آید به کاربندانند و همچنین خدماتی را بوسیله دستگیری و کار راه اندازی کسانی که زندگی آنها در جامعه با مشکلات اقتصادی همراه است به انجام برسانند.

۴۲-وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۳ و جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۳۳

قرض الحسنه و خدمات اقتصادی

البته یکی از این موضوعات که دارای ثواب و فضیلت بسیاری است قرض الحسنه است که حضرت صادق (ع) فرمودند: ثواب صدقه ۱۰ برابر است ولی ثواب قرض دادن ۱۸ برابر است.^(۴۳)

برای بیشتر روشن شدن معنای «معروف» و معنای خلاف معروف که «ربا» بر اساس روایات اهل بیت علیهم السلام - که ذکر گردید - خلاف معروف است به این روایت توجه بفرمائید.

قال ابو عبد الله (ع) انَّ مِنْ بَقَاءِ الْمُسْلِمِينَ وَبَقَاءِ الْإِسْلَامِ أَنْ تَصِيرَ الْأَمْوَالُ عِنْدَ مَنْ يَعْرِفُ فِيهَا الْحَقَّ وَيَصْنَعُ الْمَعْرُوفَ وَأَنْ مِنْ فَنَاءِ الْإِسْلَامِ وَفَنَاءِ الْمُسْلِمِينَ أَنْ تَصِيرَ الْأَمْوَالُ فِي أَيْدِي مَنْ لَا يَعْرِفُ فِيهَا الْحَقَّ وَلَا يَصْنَعُ فِيهَا الْمَعْرُوفَ.^(۴۴)

یعنی حضرت صادق (ع) فرمودند: یکی از جهات بقای مسلمانان و بقای اسلام این است که اموال و ثروتها در دست کسانی باشد که راه خیر و صلاح جامعه را از راه فساد تشخیص میدهند و اموال و ثروت‌های خود را در راه معروف خیر و صلاح جامعه - خرج میکنند و از تباهی اسلام و تباهی مسلمانان این است که ثروت و مال در دست کسانی باشد که حق را نمی‌شناسند و با اموال خود در راه انجام معروف گام بر نمیدارند.

این است مضمون روایات اهل بیت عصمت علیهم السلام که فلسفه و علت حرام بودن «ربا» را بطور روشن و مؤکد بیان میکنند اکنون این مضامین را بخاطر بسپارید تا به بحث حیل‌های ربا برسیم.

ربا دو نوع است:

۱- ربای معاملی

۲- ربای قرضی

۱- ربای معاملی

۴۳- وسائل الشیعه ج ۱۳ ص ۸۷

۴۴- وسائل الشیعه ج ۱۱ ص ۵۲۱.

ربای معاملی در موردی است که دو چیز را که از یک جنس میباشند مثل برنج گندم و روغن به نحوی معامله کنند که یک طرف دیگر افزون تر باشد مثلاً یک کیلو برنج اعلا را بایک کیلو و نیم برنج پست معامله کنند.

این نوع معامله «ربا» است چه نقداً معامله کنند یا اینکه از یک طرف مدّت دارو نسبه باشد و باید دانست که این نوع «ربا» مخصوص چیزهایی است که معمولاً با «وزن کردن» و یا با «پیمانه کردن» معامله کنند و اگر معدود باشد مثل گوسفند، اسب، کاسه و پارچه و با هم معاوضه کنند «ربا» در آن راه ندارد چه اینکه معاوضه بصورت خرید و فروش و یا صلح و یا غیر آن باشد و علت این امر این است که چیزهایی که با در نظر گرفتن تعداد، مورد معامله قرار میگردند نوعاً چون از جهت قیمت تفاوت دارند با توجه به قیمت آنها مورد معامله قرار می گیرند و به یکی از آنها که از لحاظ قیمت پایین تر است چیزی اضافه می شود تا دو طرف از جهت ارزش مساوی باشند و ممکن است یک گوسفند مثلاً چاق به اندازه دو گوسفند لاغر ارزش داشته باشد در این مورد اگر آن یک گوسفند را با این دو گوسفند معامله کنند اشکالی ندارد و «ربا» نیست.

در اینجا باید توجه داشت که بعضی از اشخاص بر همین اساس پول معاوضه می کنند مثلاً امروز یکصد هزار تومان میدهد که یک ماه دیگر یکصد و پنج هزار تومان بگیرد و دلیل آن ها این است که اسکناس چون جزء معدودات است این معامله اشکال ندارد و «ربا» نیست و ما در این موضوع در بحث حیلہ های ربا ان شاء الله بحث خواهیم کرد.

۲- ربای قرضی

ربای قرضی این است که قرض گیرنده چیزی را بعنوان وام از قرض دهنده میگیرد که که بعداً مانند آنرا به قرض دهنده بپردازد مثلاً یکصد هزار تومان امروز قرض میدهد تا بعداً (اگر مدت معین نشده هر وقت مطالبه کند یا قرض گیرنده بخواهد و اگر مدت معین شده است در موقع رسیدن مدت) بپردازد.

میدانیم قرض دادن دارای ثواب بسیاری است که قبلاً نیز تذکر دادیم و در این رابطه حضرت صادق (ع) فرمودند: ثواب قرض ۱۸ برابر و ثواب صدقه ۱۰ برابر است زیرا قرض تنها به نیازمند میرسد ولی صدقه گاهی بغیر محتاج داده میشود.^(۴۵)

اما ربای قرضی این است که در موقع قرض دادن شرط شود که هنگام باز پرداخت بدهی چیزی به آنچه که قرض داده شده است افزوده شود همین قدر که افزایش در بین باشد حرام است چه اینکه چیزی

۴۵-جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۲۸۶.

که قرض داده شده است «موزون» و «مکیل» باشد یا «معدود» و قبلاً گفته شد که «موزون» چیزی است که با وزن کردن تحویل داده میشود و مکیل چیزی است که با پیمانانه مورد داد و ستد قرار می‌گیرد و «معدود» با عدد و شمارش و بالأخره زیادی در قرض به اجماع همه علمای اسلام چه اینکه زیادی «عینی» باشد مثل یک کیلو برنج یا انجام کاری باشد مثل دوختن یک پیراهن «ربا» و حرام است و دلیل آن آیاتی از قرآن مجید که با تشدید و تاکید حرام بودن «ربا» را بیان می‌کند و همچنین روایاتی از اهل بیت عصمت (ع) است که ذکر کردیم و آیات قرآن مجید و روایات اهل بیت عصمت (ع) نظر به این دو نوع از ربا دارد.

حیله‌های شرعی باب ربا

بعضی از افراد از طرفی میخواهند بهمان سودهایی که از راه رباخواری بدست می‌آید دست پیدا کنند و از طرف دیگر میدانند که در دین اسلام تاکید و تشدید فراوانی برای ترک ربا بعمل آمده و رباخواری یکی از گناهان کبیره‌ای است که در قرآن مجید ظلم و جنگ با خدا و پیغمبر (ص) محسوب و وعده عذاب آتش همیشگی درباره آن داده شده است و در فرهنگ اهل بیت عصمت علیهم السلام گناه یک درهم ربا بیش از ۷۰ مرتبه زنا با مادر خود در خانه کعبه معرفی شده است لذا به فکر حیل شرعی میافتند و میخواهند راه چاره‌ای پیدا کنند بطوری که هم به سود و منفعت که نتیجه رباخواری است برسند و هم ربا نخورده باشند یعنی طوری عمل کنند که بر معامله آنها عنوان «ربا» صدق نکند.

این حیلها هم در ربای معاملی و هم در ربای قرضی از دیر زمان مطرح بوده است که برخی از اینها در هر دو راه پیدامی‌کند و بعضی از آنها اختصاص به ربای قرضی و یا معاملی دارد. ما در اینجا این راهها را ذکر می‌کنیم و از آن پس به این بحث میپردازیم که آیا این حیلها مجوز دستیابی به منافعی که از راه رباخواری ممکن بود بدست بیاید میشود یا نه؟

و این حیلها باین شرح است:

۱- ضمّ ضمیمه

این حیل باین مطلب مربوط میشود که قبلاً گفتیم «و کالای همجنس را مثل برنج یا گندم) هنگامی در یک معامله معاوضه می‌کنند اگر یک طرف در وزن یا پیمانانه بیش از طرف دیگر باشد «ربا» لازم می‌آید، این مطلب را نیز در پیش گفته‌ایم که درجه بالا و درجه پائین از یک نوع، یک جنس محسوب میشود بنابراین اگر یک کیلو برنج از درجه اعلا را بایک کیلو برنج از درجه پست معامله کنند باید زیادی در بین نباشد و اگر فکر کنند که چون این دو کیلو از جهت ارزش باهم فرق دارند، و یک کیلو

برنج اعلا، دو برابر برنج پست ارزش دارد پس، دو کیلو برنج پست را در برابر یک کیلو برنج خوب معامله می‌کنیم این ربا و حرام است و اکنون برای فرار از ربا به یک کیلو برنج اعلا یک سیر نبات یا یک قوطی کبریت مثلاً ضمیمه می‌کنیم. سپس آنرا با دو کیلو برنج پست معاوضه می‌کنیم که در این صورت با انضمام یک سیر نبات و یا یک قوطی کبریت عنوان عوض شده است و معامله دو چیز همجنس با هم صورت نگرفته است بنابراین با تغییر عنوان (معامله همجنس) از لزوم «ربا» تخلص حاصل شد.

کسانی که حيله ضمیمه کردن چیزی به طرف ثمن یا ثمن را برای فرار از ربا کافی میدانند تصریح می‌کنند که در این مورد فرقی نیست که آن ضمیمه باندازه اضافه‌ای که در طرف دیگر موجود است ارزش داشته باشد یا نه ولذا با ضمیمه یک قوطی کبریت به یک من برنج میتوان آنرا با ده من برنج معامله کرد.

این راه صحیح نیست

بنظر ما دلیلی برای صحّت این راه نداریم و این حيله هرگز نمیتواند ربا را حلال کند. کسانی که این راه را به عنوان یکی از راههای فرار از ربا در نظر گرفته‌اند، فکر می‌کنند که روایاتی که در جلد ۱۲ وسائل الشیعه ص ۴۶۶ - ۴۶۸ در باب معامله دینار با دینار و یا درهم با درهم وارد شده است دلالت دارد که با ضمیمه به یک طرف بتوانیم طرف دیگر را چند برابر بگیریم ولی باید توجه داشت که چون سابقاً درهم‌های نقره و دینارهای طلا در مناطق مختلف حتی در یک مملکت با درهم‌ها و دینارهای منطقه دیگر از جهت مخلوط بودن با فلز دیگر و مخلوط نبودن و همچنین از جهت مقدار خلط فرقی داشتند و همین موضوع در ارزش آنها اثر می‌گذاشت از طرفی لازم بود هنگامی که از نقطه‌ای به نقطه دیگر مسافرت کنند درهم خود را با درهم دیگر معاوضه کنند تا درهم معمول آن نقطه را همراه داشته باشند و همچنین دینار را با دینار دیگر و از طرف دیگر چون در هم هاهمه چنانچه سابقاً نقره و با هم همه از یک جنس بودند همجنس بودند و همچنین دینارها با هم و در معاوضه هم جنس با هم - چنانکه سابقاً گفتیم - اگر زیاد و کمی در میان یکی از دو طرف معاوضه باشد «ربا» لازم می‌آید. و چون مخلوط بودند و بدست آوردن مقدار خالص ممکن نبود لذا حضرات ائمه علیهم السلام دستور میدادند به آن طرفی که ارزش کمتر دارد جنس دیگری را ضمیمه کنند تا آن ارزش اضافه در مقابل این ضمیمه قرار بگیرد و مساوی باشند و ربا لازم نیاید.

بنابراین، از این روایات هرگز این مطلب: که با ضم ضمیمه میتوان از «رباخواری» تخلص پیدا کرد و با ضم یک قوطی کبریت و یا یک سیر نبات به یکی از دو طرف معامله «ربا حرام» را حلال کرد استفاده

نمی‌شود و لذا امام خمینی رضوان الله علیه که همه حيله هائی را که برای فرار از ربا ذکر کرده‌اند باطل میدانند در توضیح المسائل در بازه ضمّ ضمیمه میفرمایند اگر ضمیمه در ارزش باندازه زیادت از طرف دیگر است جائز است و گرنه حرام است هر چند به قصد فرار از ربا باشد.

۲- فرار از ربا بوسیله انجام دو معامله خرید و فروش

زید میخواهد از عمرو یکصد هزار تومان قرض بگیرد و بعد از یک ماه یکصد و ده هزار تومان به او بدهد ولی چون این معامله به این صورت «ربا» است و میخواهند به اعتقاد خودشان - معامله ربوی انجام ندهند برای فرار از ربا زید فرشی خود را به عمرو به مبلغ یکصد هزار تومان میفروشد و این مبلغ را از او دریافت می کند و بعد از آن، عمر و همین فرش را به زید به نسیه یکماهه به یکصد و ده هزار تومان میفروشد.

در این مورد با انجام دو معامله زید از عمر و نقدا یکصد هزار تومان گرفت که بعد از یک ماه یکصد و ده هزار تومان به او بپردازد که به فکر خودشان هم سود برده شده است و هم به ربا نیفتاده اند و ما بطلان این راه را نیز بعداً ذکر می کنیم اما باید توجه کنیم که در این فرض معامله اول نقد و معامله دوم نسیه بود و گاهی عکس این صورت هم واقع میشود یعنی معامله اول نسیه و معامله دوم نقد است و آن به این شرح است زید که میخواهد از عمر و یکصد هزار تومان قرض بگیرد و بعد از یکماه یکصد و ده هزار تومان بدهد، باتبانی قبلی بقول خودشان برای فرار از ربا، عمرو فرش خود را به زید بصورت نسیه یک ماهه به مبلغ یکصد و ده هزار تومان میفروشد بعد از انجام این معامله زید همین فرش را به عمر و به صورت نقد به مبلغ یکصد هزار تومان میفروشد و این مبلغ را از او دریافت می کند.

در هر دو صورت زید ربا دهنده است که یکصد هزار تومان امروز گرفته است که یکماه دیگر یکصد و ده هزار تومان به عمرو بپردازد با ترتیبی که ذکر شد این هم یکی از حیل‌های شرعی فرار از ربا است.

حضرت صادق: به این معامله فرار از ربا نزدیک نشو

مردی به نام یونس شیبانی موضوعی را که ذکر کردیم در محضر امام صادق (ع) مطرح کرد و گفت: شخصی جنسی را به قیمتی که ارزش آنرا ندارد به شخص دیگری می فروشد که فروشنده و خریدار هر دو میدانند که به آن قیمت نمی ارزد ولی فروشنده دوباره همان جنس را از خریدار میخرد چگونه است؟ حضرت صادق (ع) در پاسخ فرمودند ای یونس حضرت پیغمبر خدا (ص) به جابرین عبداللّه فرمودند: چگونه خواهد بود حال تو در زمانی که ظلم در میان مردم آشکار شود و موجب پیدایش ذلت و خواری گردد؟ جابر گفت: من آرزو می کنم آن زمان در میان مردم نباشم ولی یا رسول الله پدر و مادرم قربان تو باد آن زمان چه وقت است؟ فرمود: آن در زمانی است که «ربا خواری» آشکار شود. از آن پس حضرت صادق (ع) فرمودند: ای یونس این نوع معامله «ربا» است آیا تو این جنس را که به اوبه این قیمت فروخته‌ای اگر مجدداً خریداری نکنی، بتو بر خواهد گرداند و پس خواهد داد؟ گفتم بلی (چون به این قیمت به درد او نمی خورد) فرمود بنابراین تو اصلاً به این نوع معامله نزدیک نشو.^(۴۶)

از این حدیث چنانکه ملاحظه میکنید - روشن میشود که حضرت صادق (ع) این نوع معاملات را «ربا» معرفی می کند و این نوع حیله‌ها را اساساً جائز نمیداند.

در رابطه با حیله شرعی بوسیله انجام دو معامله صورتها و فرضهای گوناگونی را میتوان تصور کرد مثلاً یکی از آن این است:

۳- حیله شرعی بوسیله بیع و اجاره

زید یکصد هزار تومان پول لازم دارد که تا بعد از یکسال آنرا پردازد ولی کسی حاضر نیست به او قرض بدهد ولی اشخاصی حاضر هستند که این مبلغ را امروز بدهند و ماهی مثلاً دو هزار تومان سود بگیرند و اینجا زید با توافق صاحب پول خانه خود را به او بعنوان بیع به شرط میفروشد یعنی به این عنوان میفروشد که اگر پس از یکسال مبلغ یکصد هزار تومان را به صاحب پول پردازد حق دارد معامله فروش خانه خود را بهم بزند و خانه را به ملک خود برگرداند در این مورد این کار را انجام میدهند و خانه را بهمان عنوانکه ذکر گردید به صاحب پول میفروشد و مبلغ مذکور را می‌گیرد اما با تبانی قبلی همان خانه را صاحب پول به زید تا یک سال اجاره میدهد و وجه اجاره را همان دو هزار تومانی قرار میدهند که سود مبلغ یکصد هزار تومان در هر ماه بود این هم یکی از حیله‌های شرعی است و بالاخره هر حیله‌ایکه نتیجه رباخواری را دارد و قصد اصلی ربا دهنده و رباخوار را در نظر می‌گیرد و تأمین می‌کند - چنانکه با توفیق خداوند توضیح خواهیم داد - حرام است.

۴ - فرار از ربا بوسیله انجام هبه از دو طرف

زید میخواهد یکصد هزار تومان به عمر بدهد و بعد از یک ماه یکصد و ده هزار تومان بگیرد و چون این معامله به این شکل معامله ربوی است این حیله را به کار میبرند که یکصد هزار تومان فعلاً به او هبه میکنند - و چون قبلاً تبانی کرده‌اند او هم بعداً یکصد و ده هزار تومان به او هبه می‌کند.

۵- فرار از ربا بوسیله هبه مقدار اضافی

دو کیلو گندم می‌خواهد بدهد و سه کیلو بگیرد ولی چون به این صورت «ریا» است و تبانی و حيله اندیشی دو کیلو گندم را در برابر دو کیلو گندم معامله می‌کند و بعد از آن، مقدار اضافی را ربا دهنده به رباخوار هبه می‌کند. این راه‌ها هم در ربای قرضی و هم در ربای معاملی صورت می‌گیرد.

۶- فرار از ربای بوسیله قرض دادن و بری الذمه کردن

طرفین معامله برای فرار از ربا با تبانی قبلی هر یک کالای خود را بدیگری قرض می‌دهد بعد از آن هر یک از آنها ذمه دیگری را از طلب خود بریء الذمه می‌کند.

مثلاً یک کیلو برنج اعلا را می‌خواهد در برابر دو کیلو برنج پست معامله کند ولی چون این معامله «ریا» است این شخص یک کیلو برنج خوب را به او قرض می‌دهد و آن شخص هم دو کیلو برنج پست را به این شخص قرض می‌دهد بعداً هر دو یکدیگر را برئی الذمه می‌کنند. این راه هم در ربای قرض و معاملی صورت پذیر است.

«ربا خواری» که نا پاکترین کسب و بزرگترین گناه کبیر است را نمیتوان با حیلۀ شرعی حلال کرد.

خلاصه کلام ما درباره حیلۀهای شرعی که ذکر شد این است: بعد از مراجعه به روایاتی که از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام صادر شده است و به طور روشن دلالت دارند که خداوند متعال از این جهت ربا را حرام کرده است که: «ریا» ظلم است، باعث فساد است، موجب تباهی اموال است باعث رکود اقتصادی است و موجب از بین رفتن روح همدردی و خیرخواهی و خدمت در جامعه اسلامی است و گناه یک درهم ربا بیشتر از گناه هفتاد مرتبه زنا کردن با محرم خود در خانه کعبه است و ربا نا پاکترین کسب‌ها است و «ربا خواری» بزرگترین گناه کبیره است و به یهودی و رباخوار نباید سلام کرد و بالأخره شیوع رباخواری و وسایل سقوط و هلاکت جامعه را فراهم می‌کند.^(۴۷)

اکنون سؤال این است: با الفاظ و عبارات و با تغییر دادن عنوان بدون اینکه در ماهیت عمل و نتیجه آن تغییری بوجود بیاید ربا حلال میشود؟ آیا چنین راه کاری تناقض نیست؟ آیا چنین عملی مستلزم لغویت در جعل حکم نیست؟

این قبیل حیلۀها مثل این است که در مورد رشوه گرفتن و رشوه دادن که حرمت آن بجهت این است که قانون شکنی است لفظ هدیه روی آن بگذاریم و بگوییم که اشکال ندارد و حلال است. بطور خلاصه، ماهیت «ریا» بلای خانمانسوزی است که با هر عبارتی تحقق پیدا کند مفاسد فراوانی دارد و بی‌عدالتی‌ها را در جامعه به وجود می‌آورد و اقتصاد بشری را به ورطه بحران سوق می‌دهد و حرام است.

۴۷- روایاتی که دلالت بر این مطلب دارند را قبلاً ذکر کردیم

امام خمینی رضوان الله علیه: با این حيله‌ها

نمیتوان ربا را حلال کرد

امام خمینی اعلی الله مقامه در این باره می فرماید: حيله‌ها نمیتواند موضوع ربا را از تحت علت هائی که در قرآن مجید و روایات اهل بیت عصمت علیهم السلام برای تحریم ربا ذکر شده است مانند ظلم فساد اموال و تعطیل تجارت خارج سازد برای مثال اگر فرض شود که قرض یک ساله با بهره بیست در صد ظلم است همانطور اگر به حيله متوسل شود و ۱۰۰ دینار را به ۱۲۰ دینار به صورت نسیه به مدت یک سال بفروشد باز هم بدون هیچگونه شک و تردیدی همان ظلم و فساد اموال تحقق یافته است و اگر در معامله مقدار زیادی گندم به دو برابر آن به صورت نسیه یک ساله در حالی که جنس و صفت ثمن و مثنی یکی باشد ظلم و فساد اموال نهفته است خردمندانه نیست که بگوئیم با ضمیمه کردن یک دستمال، ظلم و فساد موجود از بین میرود و این مطلب روشنی است.

وقتی حکمت تحریم ربا ظلم و فساد باشد، تجویز حيله‌های ربا در تمام موارد جائز نیست زیرا مستلزم لغویت در جعل حکم است اگر شارع مقدس ربا را به خاطر ظلم، فساد، و ترک تجارت حرام کند سپس همه اقسام آنرا با تغییر جزئی در عنوان که مانع ترتب فساد آن نمی‌شود، حلال نماید چنین عملی از قبیل تناقض و لغویت در جعل حکم است.

اگر «ربا» به این آسانی حلال میشود چرا پیغمبر خدا (ص) این راه را به مسلمانان یاد نداد.

اگر حيله، باین آسانی باعث جواز رباخواری می‌شد چرا رسول خدا (ص) که پیامبر رحمت بود این نکته را به مسلمانان یاد نداد تا بدینوسیله امت خویش را از دست یازیدن به حرامی که اعلان جنگ با خدا و رسولش صلی الله علیه و آله محسوب میشود و گناه درهمی از آن از ۷۰ بار زنا با محرم بزرگ تر است مانع شود بر عکس می‌بینیم که رسول خدا (ص) به فرماندار خود در مکه می‌نویسد اگر رباخواران دست از

رباخواری بر نداشتند با آنان جنگ کن اگر ربا گرفتن با توسل به حيله به سادگی جائز بود و تنها نیاز به این بود که شی‌ای به یک طرف ضمیمه گردد یا لفظ تغییر داده شود چه حاجتی به زحمت جنگ و ریختن خون مسلمانان بود بلکه بر رسول خدا لازم بود که به خاطر حفظ خون مسلمانان طریق حيله را به آنان بیاموزد.^(۴۸)

آیا نکاح و زنا در ماهیت فرق ندارند

برخی از افراد در جواب از مطلبی که درباره حيله‌های شرعی باب ربا گفتیم و توضیح دادیم که با الفاظ و عبارات نمی‌توان حرام خدا را حلال کرد می‌گویند: میان ازدواج و زنا در عمل فرق نیست و چنانکه اگر الفاظ خاصی در بین باشد ازدواج محقق و حلال میشود و اگر این الفاظ نباشد «زنا» و حرام است بنابراین چه اشکال دارد که در باب ربا نیز مطلب از همین قرار باشد که با تغییر دادن عنوان حرام، حلال شود؟

جواب این شبهه این است که مساوی دانستن زنا با ازدواج، در عمل، یک اشتباه است زیرا ماهیت «زنا» جزای شہوت و ارتباط جنسی چیزی دیگری نیست ولی «ازدواج» یک عقد است یعنی یک قرار داد و پیمان مخصوص است که موجب پدید آمدن آثار بسیاری در حقوق زن و شوهر و فرزندان طرفین میشود.

و بالاخره «ریا» که جنگ با خدا و رسول (ص) به حساب می‌آید و موجب شدیدترین و بزرگترین عقوبت الهی است و باعث فساد و تباهی اموال و رکود اقتصاد و شیوع فقر و مسدود شدن راه کارهای نیک است با عوض کردن الفاظ حلال نمیشود.

آیا با خرید و فروش اسکناس میتوان «ریا» را حلال کرد؟

بعضی‌ها برای فرار از ربا موضوع خرید و فروش اسکناس را مطرح می‌کنند و می‌گویند ما فعلاً این صد هزار تومان را بعنوان فروش به زید میدهیم و در مقابل یکصد و ده هزار تومان که پس از یک ماه از او دریافت کنیم و این معامله به این صورت قرض نیست - چون در باب قرض اضافه گرفتن بهر عنوان و شرط جائز نیست - و بیع است و اسکناس هم جزء معدودات است ربای معاملی اختصاص به مکیل و موزون دارد بنابراین حلال است و اشکالی ندارد.

۴۸- کتاب بیع امام رضوان الله علیه ج ۲ ص ۴۰۹ - ۴۱۰

پاسخ: با این حيله نيز «ربا» حلال نمشود

با توجه به آثار و عواقب زيانباری که برای ربا ذکر کردیم با این حيله نيز نمی توان «ربا» را حلال کرد زیرا اگر این نوع اضافه گرفتن حلال باشد این راحت ترين راه رباخواری است چه اینکه هر فردی بجای قرض دادن اسکناس و اضافه گرفتن، اسکناس را به مبلغ بیشتر میفروشد و ربامیخورد.

در ضمن روایاتی که از اهل بیت عصمت علیهم السلام در باب حرام بودن ربا نقل کردیم از حضرت رضا (ع) این مطلب را ذکر نمودیم که فرمودند: خداوند از این جهت ربا را حرام کرد که موجب فساد اموال است از آن پس اضافه نمودند که: انسان هنگامی که با دادن یک درهم دو درهم را میخرد. یک درهم در برابر یک درهم قرار میگیرد، ولی گرفتن آن یک درهم اضافه باطل است و جائز نیست.^(۴۹)

امام خمینی رضوان الله علیه نیز میفرماید: خرید و فروش اسکناس به صورت نقد و نسیه در صورتی که برای فرار از ربا باشد حرام و باطل است.^(۵۰) از معظم له سؤال شد فروش ۱۰۰۰ تومان پول با یک بسته چائی ۳۰ ریالی به مدت یک سال به ۱۳۰۰۰ تومان جائز است یا خیر؟ فرمودند باطل است.^(۵۱)

خرید و فروش ارز

در خرید و فروش «ارز» نیز باید توجه کنیم که اگر ارز با قیمتی که در بازار متعارف است مورد خرید و فروش قرار بگیرد اشکال ندارد ولی اگر خرید و فروش ارز وسیله ای برای رباخواری باشد حرام است.

مثلاً اگر ارزش یک ریال سعودی در بازار ۱۴۰ تومان است و اکنون مشتری ۱۴۰۰۰ تومان میدهد و ۱۰ ریال سعودی میخرد اشکال ندارد اما اگر امروز ۱۴۰۰ تومان میدهد که پس از یک ماه ۱۲ ریال سعودی بگیرد این ربا است و حرام است.

معامله سفته

سفته رسید بدهی شخص است و خود آن مالیتی ندارد بلکه نشانه بدهی در ذمه است بنابراین بر گه سفته خرید و فروش نمیشود و معامله بر آن دین که در ذمه است واقع میشود و فروش دین قبل از رسیدن موعد آن دو صورت دارد:

۱- دین را قبل از سر رسید به خود صاحب دین بفروشد که معمولاً نقد کردن دین پیش از موعد، به قیمت کمتر واقع میشود مثلاً فردی به فرد دیگر ۱۰۰۰ تومان به سر رسید یک ماه مدیون است و طلبکار

۴۹- وسائل الشیعه ج ۱۲ ص ۴۲۵ جامع احادیث الشیعه ج ۱۸ ص ۱۳۲

۵۰- تحریر الوسیله ج ۱ ص ۵۳۹ استفتاء آت ج ۲ ص ۱۴۸

۵۱- استفتاء آت ج ۲ ص ۱۳۸.

به نزد او می‌آید و ۱۰۰۰ تومان یک ماه دیگر را به مبلغ ۹۰۰ تومان از او می‌خرد این نوع تنزیل در صورتی که تبانی قبلی برای رباخواری در بین نباشد اشکال ندارد و روایات و فتاوی فقهاء بر صحت آن گواه است.^(۵۲)

۲- قبل از سر رسید دین را به فرد ثالث نقداً بفروشد در این صورت نیز اگر غرض رباخواری در بین نباشد اشکال ندارد.

سفته صوری

مسأله دیگری که لازم است در اینجا مورد توجه قرار بگیرد این است که میان تجار و کسبه دو نوع سفته معمول است:

۱- سفته حقیقی که نشانه و مدرک بدهی واقعی است و امضاء کننده آن حقیقتاً مبلغ ذکر شده را به دارنده سفته بدهکار است.

۲- سفته صوری یا دوستانه که نشانه بدهی واقعی نیست و برای غرض دیگری صادر شده است همانطور که گفته شد فروش سفته حقیقی به فرد ثالث در صورتی جائز است که وسیله‌ای برای رباخواری نباشد.

ولی فروختن سفته صوری جائز نیست و استفاده از آن (باینکه آنرا بدهد و از دیگری پول بگیرد نیز در صورتی بی اشکال است که وسیله برای رباخواری نشود).

اظهار ناراحتی رسول اکرم (ص) از حیل‌های شرعی درباره ربا

حضرت امیر مؤمنان ۷ فرمود: هنگامی که خداوند این آیات از قرآن را نازل فرمودند: *أَلَمْ أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ*^(۵۳) یعنی آیا مردم گمان میکنند، همنیقدر که گفتند ما ایمان آوردیم آنها بحال خود واگذاشته میشوند؟ و مورد امتحان خدا قرار نمی‌گیرند؟

از حضرت پیغمبر اکرم ۶ سؤال کردم یا رسول الله این امتحان چیست و چگونه است؟ در پاسخ فرمودند:

۵۲- وسائل الشیعه ج ۱۳ ص ۱۲۰

۵۳- آیه اول سوره عنکبوت

يَا عَلِيُّ إِنَّ الْقَوْمَ سَيُفْتَنُونَ بَعْدِي بِأَمْوَالِهِمْ وَيَمْتَنُونَ بِدِينِهِمْ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَمْتَنُونَ رَحْمَتَهُ وَيَأْمَنُونَ سَطْوَتَهُ وَيَسْتَحِلُّونَ حَرَامَهُ
بِالشُّبُهَاتِ الْكَاذِبَةِ وَالْأَهْوَاءِ السَّاهِيَةِ فَيَسْتَحِلُّونَ الْخَمْرَ بِالنَّبِيذِ وَالسُّخْتِ بِالْهَدْيَةِ وَالرِّبَا بِالْبَيْعِ^(٥٤)

یعنی: یا علی مردم پس از من در رابطه با اموال خودشان مورد آزمایش قرار می گیرند بسبب دینشان بر خداوند منت می گذارند و رحمت پروردگار را آرزومی کنند و خود را ایمن از غضب خدا میدانند و محرّمات خداوند را بوسیله دست آویز قرار دادن شبهه های نادرست و هواهای نفسانی حلال می گردانند.

شراب را با اسم نیید^(٥٥) و رشوه را به اسم هدیه و «ربا» رابه نام خرید و فروش حلال می گردانند.

مراکز قرض الحسنه و گرفتن کارمزد

مؤسسه های قرض الحسنه و مراکزی که به اشخاص بعنوان قرض پول میدهند. کار بسیار خوبی انجام میدهند و خدمات اقتصادی مهمی را به انجام میرسانند این قبیل کمک ها که بوسیله افراد خیر اندیش و نیکوکار برای خدا انجام می گیرد باعث رفع احتیاج محتاجان و تأمین مسکن بی خانمانها و آزادی زندانی ها از زندان و بازگشت آنها به آغوش خانواده خود و همچنین وسیله تأمین مخارج ازدواج جوانان و تأمین سرمایه و کار و کسب میشود اینها خدمت های بسیار خوبی است جزاهم الله خیراً ولی اگر برای اداره تشکیلات خود مقداری از گیرنده قرض اضافه بر آنچه که قرض میدهند میگیرند لازم است آن اضافه را جدا از پولی که بعنوان قرض میدهند در نظر بگیرند - چه اینکه قبلاً گفتیم در موضوع قرض لازم است فقط همان مقدار را که بعنوان قرض میدهد پس بگیرد و اضافه از آن بهر عنوان که باشد ربا و حرام است بنابراین باید مبلغی را که بعنوان کارمزد می گیرد در عقد قرض قرار ندهد و بطور جداگانه بگیرد و به مقدار کارمزد اکتفا کند و زیادتر نگیرد.

گرفتن پول در مقابل دیر کرد

از جمله مطالبی که جزء مسلمات فقه ما است این است که گرفتن پول در مقابل تاخیر ادای دین، از جهت اینکه یک نوع ربا است، جائز نیست در این مورد صاحب جواهر اعلی الله مقامه می گوید:

برای تاخیر ثمنی که در خرید و فروش معین کرده اند و همچنین برای تاخیر هر یک از حقوق مالیه اگر از بدهکار چیزی اضافه بگیرند جائز نیست زیرا این اضافه ربا است که آن براساس قرآن مجید و اخبار اهل بیت علیهم السلام و اجماع علما حرام است.^(٥٦)

٥٤- نهج البلاغه خطبه ١٥٥

٥٥- شراب خاصی است که اهل تسنن آنرا حلال میدانند

٥٦- جواهر الکلام ج ٢٣ ص ١٢٠ - ١٢١

نصیحت امیر مؤمنان به بازاریان

حضرت امیر مؤمنان ۷ هر روز صبح با در دست داشتن تازیانه در قسمت‌های مختلف بازار کوفه گردش میکرد و به تمام قسمت‌ها سر میزد و در هر قسمتی میایستاد و با صدای بلند میفرمود:

ای گروه تجار خیر را از خدا بخواهید و برکت را از راه سهل گرفتن برخورداران جستجو کنید و از دروغ گفتن و قسم خوردن احتراز نمایند و از ظلم پرهیز کنید و به دادمظلومان برسید و هرگز نزدیک «ربا» نزوید و از وزن و پیمان کسر نگذارید و در ادای حقوق مردم کوشا باشید و هرگز کاری که بر خلاف نظم و انضباط است انجام ندهید.

پس از اینکه در همه قسمت‌های بازار این کلمات را که از اعماق دل آنحضرت بر میخواست می‌گفت این شعر را میخواند.

تَقَى اللِّدَاذَةَ مِمَّنْ نَالَ صَفْوَتَهَا
مِنَ الْحَرَامِ وَيَتَّقِي الْاِثْمُ وَالْعَارُ
تَبَقَى عَوَاقِبُ سُوءٍ فِي مَغْبَتِهَا
لَا خَيْرَ فِي لَذَّةٍ مِنْ بَعْدِهَا النَّارُ.^(۵۷)

یعنی کسانی که از راه حرام به لذت‌هایی نائل میشوند بدانند که آن لذتها فانی میشود ولی ننگ و گناه آن باقی میماند آثار و عواقب بدی در دنبال کارهای حرام وجود دارد و هرگز خیر و خوبی در لذتی که در پشت سر آن آتش عذاب هست وجود ندارد.

سخنی با بانکها

اکنون به با توفیق خداوند این بحث در رابطه با ربا انجام گرفت مناسب است چند مطلب را به مسئولین محترم بانک‌ها تذکر بدهیم:

۱. چرا کenz یعنی راکد گذاشتن پول حرام است .
۲. جریان اقتصادی کار و سرمایه .

۵۷-امالی صدوق ص ۲۹۸ بحار ج ۴۱ ص ۱۰۴

۳. تفاوت بانکهای اسلامی و غیر اسلامی .
۴. فضای بانکها را از آلودگی به ربا حفظ کنند .
۵. موضوع بالا بودن سود بانکها .
۶. گرفتن پول برای دیر کرد ربا و حرام است .
۷. اوراق قرضه که ظاهراً به عنوان قرض با ربح است ربا و حرام است .
۸. اوراق مشارکت نیز اگر مشتمل بر قرض با ربح باشد ، ربا و حرام است .

۱- کنز یعنی راکد گذاشتن پول حرام است

خداوند متعال در قرآن مجید نگهداری پول یعنی راکد گذاشتن و در جریان اقتصادی قرار ندادن آن را با این عبارت موجب عذاب دردناک الاهی معرفی می کند:

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾
يَوْمَ يُخْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكْرَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ^(٥٨)

کسانی که طلا و نقره را ذخیره می کنند و در راه خدا خرج نمی کنند به عذاب دردناک بشارت بده روزیکه آن طلا و نقره در آتش دوزخ گذاشته می شود و پیشانی و پشت و پهلوهای آنها را با آن داغ می کنند و به آنها گفته می شود این است همان طلا و نقره ای که در دنیا ذخیره کردید اکنون همان را که برای خود ذخیره گردیده بچشید.^(٥٩) استاد بزرگوار ما آیت الله طباطبائی رضوان الله علیه در تفسیر ارزشمند خود المیزان می فرماید: منظور از خرج کردن پول در راه خداوند که ترک آن در این آیه موجب عذاب خداوند معرفی شده است این است که خداوند متعال برای برقراری دین و احکام آن راهی قرار داده است و این معنا دارای شمول و وسعت مخصوصی است که شامل خرج کردن در راه جهاد اسلام و تأمین مصالح دیگر اجتماعی و در راه ایجاد اقتصاد صحیح اسلامی و گسترش دادن به جریانهای اقتصادی و ادای حقوق مالی اسلامی می شود و همه اینها مورد نظر این آیات است.^(٦٠)

بنابر این منظور خداوند از حرام کردن کنز یعنی راکد گذاشتن پول و ثروت با این شدت از طرفی و حرام نمودن ربا تاکید فراوان از طرف دیگر این است که پولها باید در راههایی بکار بیفتد که غنا و

۵۸ - سوره توبه، آیه ۳۴ - ۳۵.

۵۹ - در موقع نزول این آیات پول به صورت طلا و نقره بوده است.

استقلال و حیات جامعه اسلامی و عزت و عظمت مسلمانان تأمین شود و روشن است که جامعه‌ای که در آن فقر و بیکاری و گرانی و به یک کلام تنگناهای اقتصادی برای مسلمانان وجود دارد چنین جامعه‌ای شایسته اسلام و مسلمانان نیست. از آنجا که دین اسلام می‌خواهد افق فکر مسلمانان را آن قدر بالا ببرد که به مال و ثروت به عنوان وسیله‌ای برای تعالی و استقلال و عزت جامعه اسلامی نگاه کنند.

کلمه پیشانی و پهلو و پشت را در آیاتی که نقل گردید ذکر کرده است چون پیشانی علامت خضوع است و پهلو برای پناه بردن و پشت برای تکیه دادن است یعنی در برابر پول خضوع به خرج ندهند و مال و ثروت را پناهگاه و تکیه‌گاه خود ندادند و خضوع آن‌ها باید فقط در برابر خداوند، و پناهگاه و تکیه‌گاه آنان نیز فقط عنایت پروردگار متعال باشد و بس تا در سایه این تعالیم سعادت بخش جامعه‌ای مستغنی و مستقل داشته باشند.

۲- جریان اقتصادی کار و سرمایه

می‌دانیم که در هر جامعه‌ای بخشی از سرمایه‌های نقدی در دست افرادی قرار دارد که به علل مختلف تمایل یا توانایی استفاده از آن سرمایه‌ها را ندارند از طرف دیگر افرادی در جامعه وجود دارند که به جهت نیروی بدنی یا مهارت و تجربه کافی و یا هر دو از این‌ها قدرت فعالیت اقتصادی دارند اما سرمایه لازم را در اختیار ندارند.

در این موارد اگر برنامه صحیحی در بین نباشد که سرمایه‌ها را جذب کند و در اختیار نیروی کار قرار بدهد هم سرمایه‌ها و هم نیروی کار هر دو معطل می‌مانند و در نتیجه بیکاری و نبودن اشتغال مفسد فراوانی را بوجود می‌آورد و موجب انحطاط اقتصادی و اخلاقی می‌شود.

اسلام در این مورد پس از حرام کردن کتف و راکد گذاشتن پول و حرام کردن «ربا» لازم می‌داند که سرمایه‌داران پول‌های خود را بر اساس برنامه‌هایی که مقرر کرده است در اختیار صاحبان نیروی کار قرار بدهند تا فقر و پریشانی و بیکاری از جامعه اسلامی زدوده شود و جامعه‌ای مستغنی و مستقل به وجود بیاید. نقش مهم بانک‌ها نیز از همین موضوع روشن می‌شود بانک‌ها از این جهت به وجود آمدند که پول‌های سرمایه‌داران را جذب کنند و در راه‌های اقتصادی بکار بیندازند.

۳- تفاوت بانک‌های اسلامی و غیر اسلامی

بانک‌های متعارف در دنیای امروز بر اساس قرض با بهره به وجود آمده است.

اما چون دین مقدس اسلام قرض با بهره بهر شکلی که باشد را «ربا» و حرام می داند و ربا بر اساس منطق قرآن مجید و فرهنگ اهل بیت عصمت علیهم السلام چنانکه شرح داده شد مخرب جامعه و دارای مفساد و مضار بسیار زیادی است و شایسته نیست که در جامعه اسلامی بانکها بر اساس ربا حرکت کنند .

لذا پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تأسیس حکومت دینی و فراهم شدن زمینه تغییرات اساسی در نظامات اجتماعی لازم گردید که بانکهای کشور بر این اساس حرکت کنند که صاحبان پول ، پولهای خود را بعنوان اینکه بانکها را امین خود می دانند در اختیار آنها می گذارند که آنها این پولها را در جریانهای اقتصادی بهر نحوی که شایسته و مفید بدانند بر پایه موازین اسلامی به جریان بیندازند ، یعنی پولها را یا بر اساس عقود اسلامی مانند مضاربه ، جماله ، صلح و غیر آن به اشخاص بدهند و یا خودشان به کارهای صنعتی ، کشاورزی و تجاری و امثال آن اقدام کنند و منافعی که از این راه بدست می آید را میان خودشان و صاحبان پول بر اساس توافق طرفین قسمت نمایند .

۴- فضای بانکها را از آلودگی به ربا حفظ کنید.

لازم است سعی کنند که بانکها هرگز به « ربا » که یکی از گناهان کبیره است - چنانکه گفته شد - و در هر جامعه ای که بوجود بیاید موجب ویرانی و هلاکت اقتصادی آن جامعه و بهم خوردن نظم اقتصادی اسلامی می گردد آلوده نشوند .

در این راه سعی کنند که :

اولاً : صاحبان پول از لحاظ دانستن مسائل شرعی کاملاً توجیه بشوند و بر اساس تحوّل که در حکومت اسلامی در بانکها بوجود آمده است پولهای خود را در اختیار بانک قرار بدهند تا بانکها بعنوان وکیل از طرف آنها این پولها را در جریانهای اقتصادی به کار بیندازند نه بعنوان قرض و گرفتن ربح که اگر به این عنوان باشد ربا و حرام است .

ثانیاً : مسئولین محترم بانکها وظیفه دارند که این پولها را در آن راهی که مورد نظر اسلام است و از همان نظر ربا را حرام کرده است بکار بیندازند ، یعنی در راه هایی که فقر را از بین میبرد و اشتغال ایجاد میکند و قدرت اقتصادی را افزایش می دهد و واحدهای تولیدی بوجود می آورد و سطح تولید را افزایش می دهد و واحدهای صنعتی و کشاورزی را رونق می دهد و ضمناً استقلال مملکت را تأمین و حفظ می کند .

۵- بانکها بواسطه بالا بردن مقدار سود پولهای صاحبان پول را جذب می کنند و ما فکر می کنیم که اگر سودها این اندازه بالا نباشد صاحبان پول خودشان پولهای خود را در راه های جریان اقتصادی بکار می اندازند و این کار و اشتغال و افزایش تولید بهتر صورت می گیرد .

از قراریکه شنیده می شود مقدار بهره بانکی در ایران نسبت به کشورهای دیگر در سطح بسیار بالائی است .

۶- گرفتن پول برای دیر کرد ربا و حرام است و لازم است با هر ترتیبی از این موضوع اجتناب شود.

۷- اوراق قرضه که ظاهراً بعنوان قرض از افراد پول گرفته می شود ربا و حرام است.

۸- اوراق مشارکت نیز اگر با قرض و ربح ارتباط داشته باشد ربا و حرام است.

فهرست

- ۲.....استفتاء جمعی از کسبه.....
- ۳.....مقدمه.....
- ۵.....قرآن مجید دو گناه را زشت تر و سنگین تر از همه گناهان معرفی می کند.....
- ۵.....چرا گرایش به کافران و رباخواربزرگ ترین گناهان است؟.....
- ۶.....جریان تاریخ، گواه روشنی بر منطق قرآن کریم است.....
- ۶.....عبارات قرآن مجید درباره ربا.....
- ۷.....این است نتیجه روگردانی از احکام قرآن.....
- ۸.....یورش نظامی ظالمانه آمریکا و انگلیس به کشور اسلامی عراق.....
- ۸.....آخرین آیه قرآنی که نازل گردید.....
- ۹.....ربا در فرهنگ اهل بیت عصمت:.....
- ۹.....گناه ربا از ۷۰ بار زنا با محرم خود در خانه خدا بزرگ تر است.....
- ۱۰.....شرافت و عزت در کسب و تجارت است.....
- ۱۱.....تجارت باعث افزایش برکت و عقل.....
- ۱۲.....مسائل شرعی تجارت را یاد بگیرید تا در «ربا» نیفتید.....
- ۱۲.....بدترین و ناپاک ترین کسبها رباخواری است.....
- ۱۳.....هر نوع کمک به رباخواری از گناهان کبیره است.....
- ۱۳.....تاکید بر ترک ربا در تمام عهدنامه های حضرت پیغمبر (ص).....
- ۱۴.....حضرت پیغمبر (ص): به یهودی و رباخوار سلام نکنید.....
- ۱۴.....حضرت پیغمبر (ص): رباخواری سقوط و هلاکت جامعه را فراهم می کند.....
- ۱۶.....فلسفه حرمت ربا.....
- ۱۶.....«رباخواری» ظلم است.....
- ۱۷.....چرا رباخواری ظلم است؟.....
- ۱۸.....با توجه به این مثال ظلم رباخواری روشن می شود.....

- ۲ - «ربا» باعث تباهی و فساد اموال است..... ۱۸
- ۳ - «ربا» باعث رکود اقتصادی است..... ۱۹
- ۴ - ربا خواری روح همدردی و خیرخواهی و کمک را از جامعه سلب می کند..... ۲۰
- ۵ - ربا خواران دسترنج ضعیفان را می کند و آتش فقر و بیکاری را می افروزند..... ۲۱
- قرض الحسنه و خدمات اقتصادی..... ۲۲
- ربا دو نوع است: ۲۴
- ۱- ربای معاملی..... ۲۴
- ۲- ربای قرضی..... ۲۴
- حیله های شرعی باب ربا..... ۲۵
- ۱ - ضَمَّ ضَمیمه..... ۲۶
- این راه صحیح نیست..... ۲۶
- ۲ - فرار از ربا بوسیله انجام دو معامله خرید و فروش..... ۲۷
- حضرت صادق: به این معامله فرار از ربا نزدیک نشو..... ۲۷
- ۳- حیله شرعی بوسیله بیع و اجاره..... ۲۸
- ۴ - فرار از ربا بوسیله انجام هَبَه از دو طرف..... ۲۹
- ۵- فرار از ربا بوسیله هبه مقدار اضافی..... ۲۹
- ۶ - فرار از ربای بوسیله قرض دادن و بری الذمه کردن..... ۲۹
- «ربا خواری» که نا پاکترین کسب و بزرگترین گناه کبیر است را نمیتوان باحیله شرعی حلال کرد..... ۲۹
- امام خمینی رضوان الله علیه: با این حیله ها نمیتوان ربا را حلال کرد..... ۳۰
- اگر «ربا» به این آسانی حلال میشود چرا پیغمبر خدا(ص) این راه را به مسلمانان یاد نداد..... ۳۱
- آیا نکاح و زنا در ماهیت فرق ندارند..... ۳۱
- آیا با خرید و فروش اسکناس میتوان «ربا» را حلال کرد؟ ۳۲
- پاسخ: با این حیله نیز «ربا» حلال نمیشود..... ۳۲
- خرید و فروش ارز..... ۳۲
- معامله سفته..... ۳۳

- ۳۳.....سفته صوری،
- ۳۴.....اظهار ناراحتی رسول اکرم (ص) از حیل‌های شرعی درباره ربا.
- ۳۴.....مراکز قرض الحسنه و گرفتن کارمزد.
- ۳۵.....گرفتن پول در مقابل دیر کرد.
- ۳۵.....نصیحت امیر مؤمنان به بازاریان.
- ۳۶.....سخنی با بانکها.
- ۳۶.....۱- کنز یعنی را کد گذاشتن پول حرام است.
- ۳۷.....۲- جریان اقتصادی کار و سرمایه.
- ۳۸.....۳- نقش بانک‌های اسلامی و غیر اسلامی.
- ۳۸.....۴- فضای بانکها را از آلودگی به ربا حفظ کنید.
- ۳۹.....۵- بانکها بواسطه بالا بردن مقدار سود.
- ۳۹.....۶- گرفتن پول مقابل دیر کرد.
- ۳۹.....۷- اوراق قرضه.
- ۳۹.....۸- اوراق مشارکت.